

PRACTICI FUNERARE LA COMUNITĂȚILE CULTURII VINÇA DIN TRANSILVANIA

Mihai Gligor

Cuvinte cheie: Neolitic, Transilvania, cultura Vinča, practici funerare, C14 AMS
Keywords: Neolithic, Transylvania, Vinča culture, funerary practices, 14C AMS data

Funerary Practices in Vinča Culture from Transylvania (Abstract)

The current study aims to present the funerary discoveries belonging to Vinča culture in Transylvania. We intent to introduce 2 new AMS data, taken from Limba-Vărâria, which we have modelled using OxCal v4.2.4 Bronk Ramsey (2013). The final goal of the present study is to obtain a complete image of mortuary practices in Transylvanian area.

Introducere

Descoperirile cu caracter funerar din aria culturii Vinča de pe teritoriul Transilvaniei sunt extrem de reduse numeric¹, fără însă a constitui o situație excepțională, dacă ne referim la întreaga arie de dezvoltare a civilizației vinčiene². În stadiul actual al cercetărilor, atribuim cu certitudine purtătorilor culturii Vinča doar câteva morminte de inhumație în interiorul așezării, fără a putea aduce în discuție vreo necropolă. Studiul de față are drept scop discutarea contextului arheologic și datarea mormintelor arondate acestei culturi a neoliticului dezvoltat din spațiul intracarpatic.

Principalele descoperiri

1. Tărtăria-Gura Luncii (jud. Alba)

Cunoscutul complex cercetat în anul 1961 și atribuit de N. Vlassa manifestărilor de natură magico-religioasă³, include și o descoperire funerară, constând – în opinia autorului săpăturilor – din resturi scheletice umane dezarticulate, cu urme de arsură și sparte, aparținând unei persoane cu sex neidentificat și vârsta de aproximativ 35–40 ani⁴. N. Vlassa sugera la acel moment că ne aflăm

în fața unor practici sacrificiale, de canibalism ritual⁵.

Problema mormântului de inhumație de la Tărtăria a revenit în atenția cercetătorilor la mai bine de 40 de ani de la descoperirea sa, prilej cu care au fost efectuate analize antropologice asupra pieselor scheletice și au fost prelevate probe pentru datarea C14⁶. Chiar dacă din schelet nu s-au mai păstrat oasele craniului și ale pelvisului⁷, s-a identificat faptul că persoana decedată este de sex feminin, în vârstă de aprox. 50–55 ani, cu înălțimea estimată la 147 cm⁸, ce a primit numele de Milady Tărtăria/ Tărtăria Lady⁹. Cercetările antropologice au evidențiat de asemenea prezența osteoporozei¹⁰, o boală dureroasă a oaselor cu efecte asupra stării generale de sănătate a persoanei respective, fără însă a cauza decesul; același set de analize pe oase a permis identificarea și a altor afecțiuni precum *gummatous osteoperiostitis* sau osteomielite¹¹.

Gh. Lazarovici și M. Merlini argumentează că forma și dimensiunile gropii mormântului nu ar fi permis inhumarea decedatului, astfel că este

* Universitatea "1 Decembrie 1918" din Alba Iulia, str. G. Bethlen nr. 5, e-mail: mihai.gligor@uab.ro

¹ RepAlba 1995; Lazăr 2012, 53–60; Gligor, Bacuș Crișan 2014, 39–40.

² Suci 2009, 196–199.

³ Vlassa 1963, 485–494; 1976, 31, fig. 3/4.

⁴ Vlassa 1976, 31.

⁵ Vlassa 1976, 31.

⁶ Merlini, Lazarovici 2008, 153, Image 32, 43.

⁷ Lazarovici, Merlini 2005, 208;

⁸ Lazarovici, Merlini 2005, 208; Lazarovici *et al.* 2011, 131.

⁹ Lazarovici, Merlini 2005, 214; Merlini, Lazarovici 2008, 166, 168; Lazarovici *et alii* 2011, 50, nota 90.

¹⁰ Merlini, Lazarovici 2008, 167, Image 44; Lazarovici *et alii* 2011, 131, 211, Fig. VIIA.4.

¹¹ Merlini, Lazarovici 2008, 168.

avansată ipoteza unei înmormântări secundare, după procesul de descărnare¹².

Sunt disponibile 3 date C14 de la Tărtăria, pe care le prezentăm mai jos: R-1630 – 6310±65 BP: 5480–5030 cal BC¹³ (99.7%) – proba a fost prelevată din os uman aparținând Milady Tărtăria¹⁴; R-1655 – 6215±65 BP: 5320–4990 cal BC¹⁵ (95.4%) – proba a fost prelevată din os de animal din bordei; R-1631¹⁶ – 6200±65 BP¹⁷ – probă prelevată din curățarea profilului din cercetarea veche efectuată de K. Horedt, fără alte detalii privind natura probei sau date stratigrafice mai exacte. În literatura de specialitate, scheletul de la Tărtăria este încadrat cultural-cronologic ca aparținând atât fazelor A2–A3¹⁸, cât și A3–B1¹⁹ ale culturii Vinča.

Nu este scopul acestui studiu de a discuta controversele din literatura de specialitate privind complexul cercetat de N. Vlassa în 1961 și impactul descoperirilor realizate cu acest prilej. Privitor la problematica articolului de față, ne-a atras totuși atenția faptul că Gh. și M. Lazarovici precizează că nu se cunoaște exact din ce bordei provin oasele date prin C14, la fel nici căruia din bordeie îi aparțineau groapa sau mormântul²⁰. Sunt disponi-

¹² Lazarovici, Merlini 2005, 207; Merlini, Lazarovici 2008, 172; Lazarovici *et alii* 2011, 215.

¹³ Merlini, Lazarovici 2008, 153–154, Image 33–34; Lazarovici, Lazarovici 2014, Fig. 7, 9–10.

¹⁴ Proba cu sigla R-1630, cu datele radiometrice 6310±65 BP apare publicată diferit: R-1631 la Lazarovici, Merlini 2005, 208, 213; Merlini, Lazarovici 2008, 156; Suci 2009, Fig. 26; Lazarovici *et alii* 2011, 210; Borić 2015, 215. Inadvertența legată de atribuirea celor 2 probe a fost semnalată recent și de Fl. Drașovean (vezi: Drașovean 2014, 40, nota 17).

¹⁵ Merlini, Lazarovici 2008, 156, Image 35, 38.

¹⁶ În alte studii, proba cu datele radiometrice 6200±65 BP are sigla R-1630 (Cf. Lazarovici, Merlini 2005, 208; Merlini, Lazarovici 2008, 156; Suci 2009, Fig. 29).

¹⁷ Merlini, Lazarovici 2008, 156

¹⁸ Lazarovici, Merlini 2005, 207–214, Fig. 17a; Merlini, Lazarovici 2008, 143–144, 155–156, 160–175, Image 20–21, 32–33; Lazarovici *et alii* 2011, 210–211.

¹⁹ Lazarovici, Lazarovici 2014, Fig. 10; Lazarovici 2014, Fig. 8.

²⁰ Lazarovici, Lazarovici 2006, 149. Astfel: „La Tărtăria, prin săpăturile lui K. Horedt și mai apoi ale lui N. Vlassa, au fost descoperite mai multe bordeie, din care doar unul a fost cercetat în întregime, B1. Materialele ceramice din B1 și B2 au fost grupate și publicate împreună de N. Vlassa. Dupa cum se observă din Fig. IIIa32a, între aceste complexe se situează *groapa rituală cu tablitele sau mormântul Tărtăria Lady*. Din aceste motive, oasele date prin metoda C¹⁴, nu știm din care bordei provin; de asemenea, în acest moment, nu putem preciza cu exactitate nici căruia din bordeie îi aparține groapa sau mormântul menționat. B1 avea o suprafață de 16,5 m² (5,5 × 3 m), iar B2 era lung de aproape 3 m, cu gârliciu spre vest. În ceea ce privește bordeiul cercetat de K. Horedt în 1942–1943, acesta pare să fie o intersecție de mai multe

bile în prezent un set de informații grafice (fotografii, desenele prelucrate ale unor profile), cu scopul de a poziționa în teren cât mai precis complexele în discuție²¹.

Ultimele studii²² care abordează problematica complexului ritualic de la Tărtăria precizează faptul că acesta conține/include atât „groapa rituală cu tablitele”, cât și „mormântul Tărtăria Lady”. Prin interpretarea artefactelor arheologice descoperite în asociere²³, se poate bănuși un rol dedicat al femeii în viața spirituală a comunității (preot, șaman etc.), iar după moarte, depunerea în groapa ritualică ca înmormântare secundară poate semnifica consacrarea intenționată ca mormânt a locuinței din timpul vieții, prin voința comunității²⁴.

2. Limba-Vărăria (jud. Alba)

În anul 2001 au fost descoperite în sectorul Vărăria două morminte de inhumatie, atribuite purtătorilor culturii Vinča. Raportul de cercetare publicat în *Cronica Cercetărilor Arheologice*²⁵ menționează principalele date privind contextul arheologic și încadrarea cultural-cronologică a acestora.

Astfel, M1 a fost descoperit la adâncimea de -0,8 m, în S XIV/2001, sub resturile locuinței de suprafață L1/1998, datată în etapa B₁-B₂ a culturii Vinča²⁶. Decedatul a fost depus în poziție chirchită, culcat pe partea stângă, orientat sud-vest – nord-est, într-o groapă de formă ovală²⁷; în legătură cu scheletul este menționată o aglomerare de râșnițe și lespezi de piatră, precum și o vatră făcuită cu faze de refacere, aceasta din urmă evidențiată prin practicarea unei case numerotate C I/2001, cu dimensiunile de 2,5 × 1,5 m. Inventarul funerar constă dintr-un vas ceramic de factură grosieră, așezat pe tibia decedatului, cu gura în jos și cochiliile de scoici și melci²⁸.

Analizele antropologice au evidențiat faptul că scheletul notat cu M1 aparține unui copil cu vârsta

complexe, fapt sugerat și de umplerea sa; trebuie să precizăm că tehnica de săpare de la acea vreme nu era atât de riguroasă ca în zilele noastre”.

²¹ Lazarovici, Merlini 2005, Fig. 8–9, 11; Lazarovici, Lazarovici 2006, Fig. IIIa.32 (a-b); Merlini, Lazarovici 2008, Image 38–42, 47; Lazarovici *et al.* 2011, Fig. III.6-III.7.

²² Lazarovici, Lazarovici 2006, 149; Merlini, Lazarovici 2008, 153; Lazarovici *et al.* 2011, 112.

²³ Merlini, Lazarovici 2008, 136–153; Lazarovici *et alii* 2011, 125–208.

²⁴ Merlini, Lazarovici 2008, 170–175; Lazarovici *et alii* 2011, 224–237.

²⁵ Paul *et alii* 2002, 517–518.

²⁶ Paul *et alii* 2002, 517–518.

²⁷ Paul *et alii* 2002, 517–518.

²⁸ Paul *et alii* 2002, 517–518.

de 7–8 ani (*infans* I–II), fără a se putea preciza sexul acestuia²⁹.

În 2 studii recente – ce oferă informații suplimentare privind mormintele vinčiene de la Limba – se precizează în mod corect faptul că în cazul M1, decedatul a fost așezat pe partea dreaptă³⁰, aspect vizibil și din fotografiile³¹ publicate ca parte a ilustrației ce însoțesc articolele citate.

M2 a fost descoperit tot în S XIV/2001, în caseta C II – cu dimensiuni de 3 × 2,5 m -unde la adâncimea de -0,50 m, s-a conturat o aglomerare compactă de chirpici; cercetarea acestei structuri a condus la identificarea unui schelet uman în poziție chircită, așezat pe partea dreaptă³²; s-a constatat faptul că decedatul a fost depus pe o platformă compusă din resturi de pereți, bucăți de chirpici – posibil o amenajare intenționată – iar inventarul funerar se compune dintr-un vas întregibil așezat la cap și din artefacte de os recuperate din zona scheletului³³.

Analizele antropologice au relevat faptul că piețele scheletice ce compun M2 provin de la scheletul unui preadult (*juveniles*), cu vârsta cuprinsă între 18–20 ani, de sex masculin³⁴.

Articolele publicate recent de M. și B. Ciută aduc și pentru M2 completări față de informațiile cunoscute din raportul de cercetare. Astfel, autorii precizează că scheletul este orientat cu craniul spre

sud și că decedatul, un individ adult, este depus într-o amenajare de tipul unei ciste, formată din fragmente masive de chirpici fățuite, unele prezentând amprente de degete și frunze³⁵. Tot în articolele citate, locuința de suprafață L1 este încadrată în faza Vinča A₃-B₁³⁶.

Însumând datele privind contextul descoperirii funerare de la Limba-Vărăria, se poate afirma că au fost cercetate două morminte de înhumatie, în poziție chircită pe partea dreaptă, cu un inventar funerar tipic perioadei neolitice. De interes pentru datarea mormintelor rămâne relația stratigrafică cu resturile locuinței de suprafață L1. Referințele bibliografice, așa cum am văzut mai sus, indică pentru L1/1998 o datare cuprinsă între Vinča A₃-B₁ și Vinča B₁-B₂, astfel că, cel puțin pentru M1-M2, partea inferioară a acestui palier cronologic ar trebui să furnizeze un *terminus post quem*, în vreme ce partea superioară ar trebui să constituie un *terminus ante quem*.

O cale de acțiune în rezolvarea acestei chestiuni este apelarea la metoda radiocarbon, astfel că, în cadrul proiectului de cercetare pe care îl coordonăm³⁷, am prelevat probe și de la scheletele de la Limba. Rezultatele analizelor 14C AMS efectuate în cadrul laboratorului de la Poznań (Polonia) sunt prezentate în Tab. 1.

Mormânt	Cod Laborator	Vârsta 14C BP	Context arh.	Obs.
M1	Poz-59129	6160 ± 40	S XIV/2001, C I, -0,80 m	4.3%N, 10.7%C
M2	Poz-59130	6000 ± 40	S XIV/2001, C II, -,50 m	0.9%N, 3.9%C

Tab. 1 Contextul arheologic și rezultatele analizelor 14C AMS discutate în studiul de față

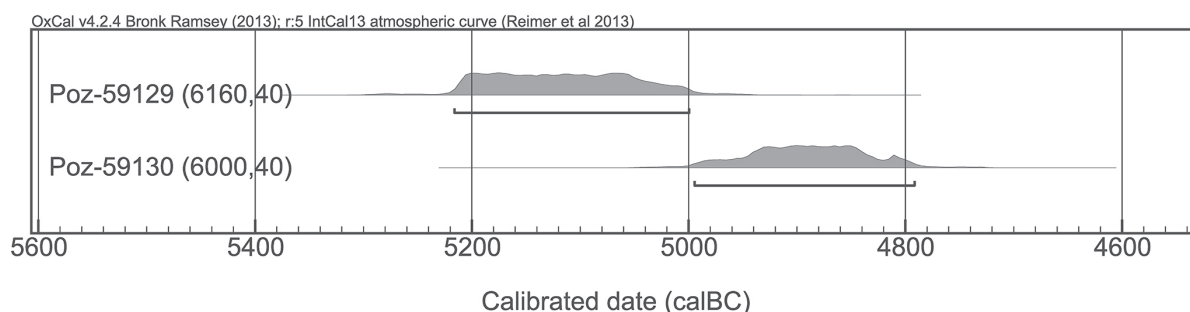

Fig. 1 Datele calibrate (M1-M2) ale analizelor 14C AMS de la Limba-Vărăria

²⁹ Roșu, Gligor 2011, 346–347.

³⁰ Ciută 2015, 57, nota 56; Ciută, Ciută 2015, 73, nota 14.

³¹ Ciută 2015, Fig. 35/a-b; Ciută, Ciută 2015, Fig. 35/a-b.

³² Paul *et alii* 2002, 517–518.

³³ Paul *et alii* 2002, 517–518.

³⁴ Roșu, Gligor 2011, 347–348.

³⁵ Ciută 2015, 57, Fig. 36/a-c; Ciută, Ciută 2015, 74, Fig. 36/a-c.

³⁶ Ciută 2015, 56; Ciută, Ciută 2015, 73.

³⁷ “From Inhumation to Cremation in Romanian Neolithic and Eneolithic. New Archaeological Evidence, Burial Practices, and Osteological Approach”, nr. 53/30.04.2013 (PNII-RU-TE-2012-3-0461).

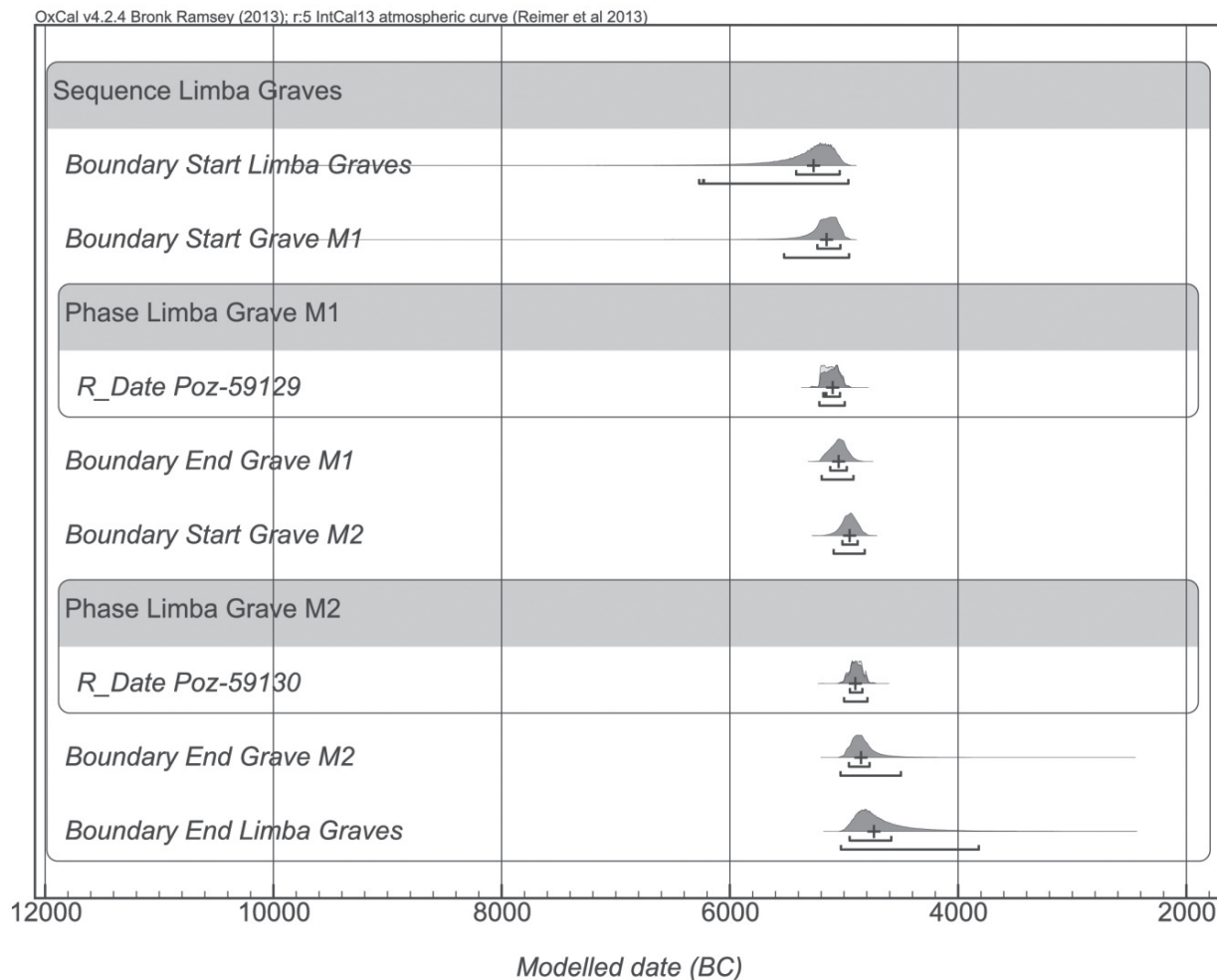

Fig. 2. Distribuția probabilă a datelor de la Limba-Vărăria, modelate în cadrul secvenței M1-M2.

Modelarea³⁸ datelor 14C AMS este prezentată în Fig. 2. Distribuția probabilă a valorilor datelor de la Limba-Vărăria indică pentru mormintele M1-M2: Start 6228–4962 cal BC (*median* 5268 cal BC) și End 5027–3819 cal BC (*median* 4739 cal BC) (Fig. 3a–3b).

M1: Start 5525–4957 cal BC (*median* 5154 cal BC) și End 5197–4919 cal BC (*median* 5048 cal BC) (Fig. 4a–4b). M2: Start 5092–4819 cal BC (*median* 4951 cal BC) și End 5031–4502 cal BC (*median* 4852 cal BC) (Fig. 5a–5b).

3. Miercurea Sibiului-Petriș (jud. Sibiu)

În campania anului 2010 a fost cercetat în suprafața S V nivelul de dărâmare al unor structuri de suprafață aparținând fazei B a culturii Vinča³⁹. Raportul de săpătură menționează cercetarea mai multor complexe adâncite, între care

³⁸ Mulțumesc prof. Fl. Drașovean pentru sprijinul oferit în alegerea algoritmului corect pentru efectuarea modelării datelor 14C AMS.

³⁹ Luca *et alii* 2011, 87.

de interes pentru subiectul studiului nostru este G 73. Astfel, în umplutura acestei gropi a fost identificat un schelet de copil⁴⁰, poziționat pe partea dreaptă cu genunchii ușor flexați, direcție NE-SV și capul la N-E⁴¹. Autorii cercetării atribuie cu certitudine descoperirea funerară fazei timpurii a culturii Vinča și includ acest tip de depunere în cadrul practicilor rituale din apropierea structurilor de habitat⁴².

4. Alba Iulia-Lumea Nouă (jud. Alba)

Referindu-se la campania de săpături din 1962, I. Berciu menționează un mormânt de inhumație în poziție chircită, posibil o înmormântare rituală⁴³, fără însă să fie publicate niciun fel de date privind contextul arheologic, inventarul funerar sau analize antropologice. D. Berciu amintește la

⁴⁰ Mulțumesc lui D. Diaconescu pentru semnalarea descoperirii funerare de la Miercurea Sibiului.

⁴¹ Luca *et alii* 2011, 88.

⁴² Luca *et alii* 2011, 88.

⁴³ Berciu 1968, 58.

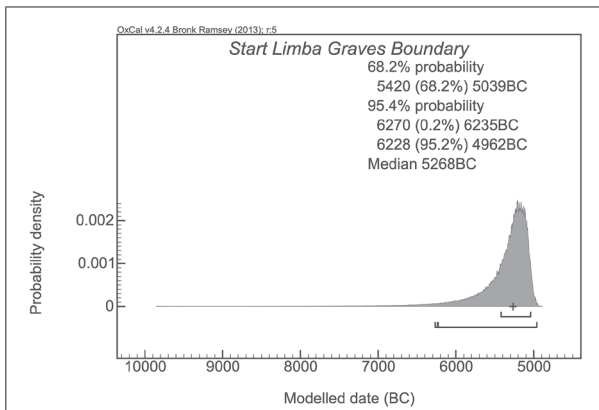

Fig. 3a. Distribuția probabilă a valorilor începutului secvenței M1-M2 obținută din modelarea datelor din Fig. 2

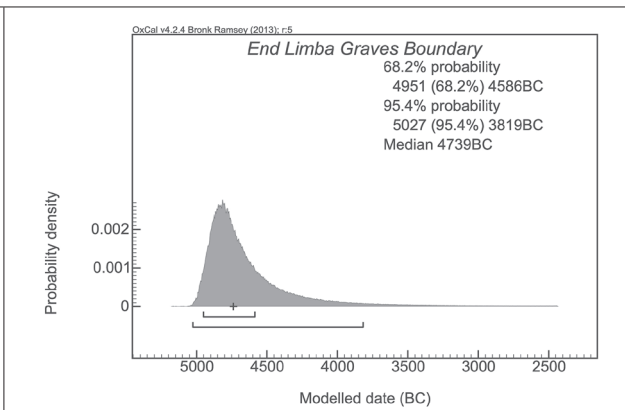

Fig. 3b. Distribuția probabilă a valorilor sfârșitului secvenței M1-M2 obținută din modelarea datelor din Fig. 2

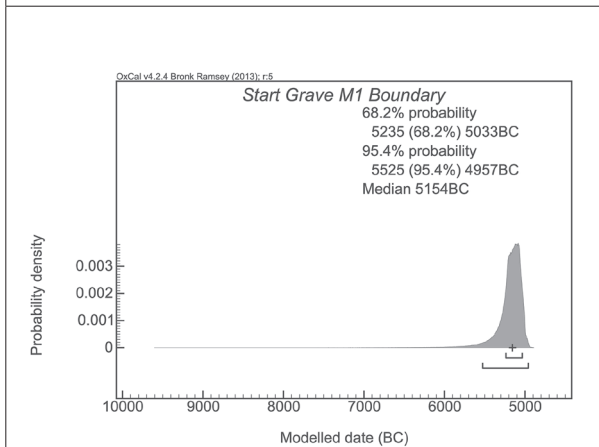

Fig. 4a. Distribuția probabilă a valorilor începutului fazei M1 obținută din modelarea datelor din Fig. 2

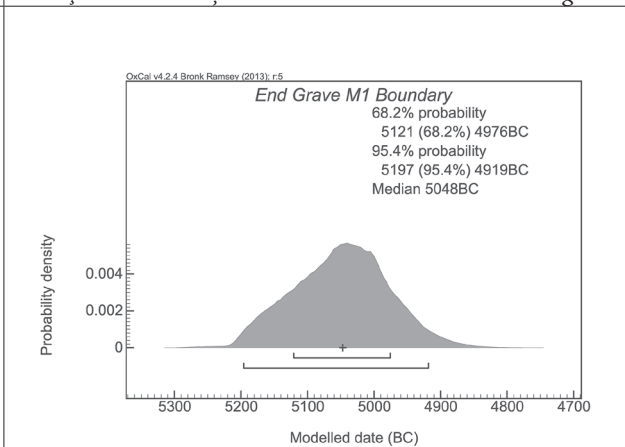

Fig. 4b. Distribuția probabilă a valorilor sfârșitului fazei M1 obținută din modelarea datelor din Fig. 2

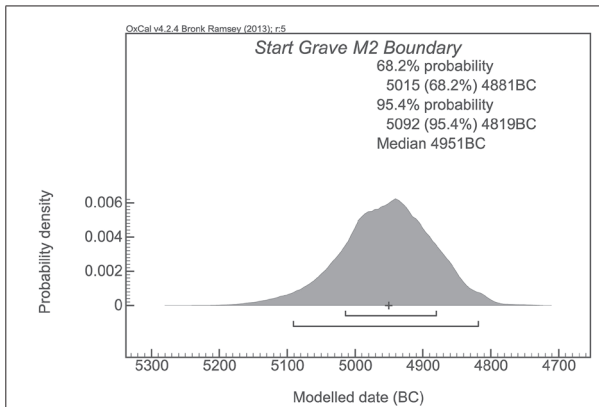

Fig. 5a. Distribuția probabilă a valorilor începutului fazei M2 obținută din modelarea datelor din Fig. 2

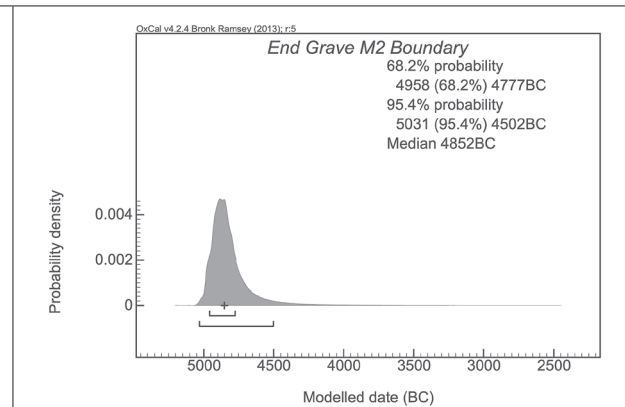

Fig. 5b. Distribuția probabilă a valorilor sfârșitului fazei M2 obținută din modelarea datelor din Fig. 2

rândul său de un mormânt cu nișă de la Alba Iulia, având în vedere probabil aceeași descoperire⁴⁴.

Discutată în contextul încercării definirii complexului cultural „Lumea Nouă”, aparținând neoliticului mijlociu și care include o puternică componentă vinčiană⁴⁵, putem avansa ca posibilă

apartenența mormântului la cultura Vinča⁴⁶, sub rezerva celor menționate mai sus.

5. Zau de Câmpie-La Gradiniță (jud. Mureș)

Chiar dacă se încadrează cultural în cea ce Gh. Lazarovici a definit ca fiind cultura Zau⁴⁷, desco-

⁴⁴ Berciu 1966, 124; nota 2.

⁴⁵ Berciu 1968, 55–58.

⁴⁶ Gligor 2009, 23–24.

⁴⁷ Lazarovici 2009; 2014.

peririle funerare din acest sit se pot paraleliza în linii generale cu faza B⁴⁸ a culturii Vinča și prezintă o serie de similitudini cu mormintele din arealul vinčian analizate în prezentul studiu.

Este vorba de 7 morminte de inhumație, aparținând unor copii cu vârsta cuprinsă între 1–3,5 ani, identificate în podeaua locuințelor de suprafață cercetate, după cum urmează⁴⁹: M1 (locuința 1), M2 (locuința 3), M3 (locuința 10), M4 (locuința 9), M5 (locuința 8a), M6 (locuința 11), M7 (G6/P54). În cazul M2 s-a putut preciza poziția scheletului⁵⁰ (NS, întins pe spate, picioarele ușor chircite), precum și faptul că inventarul funerar consta din 2 piese ceramice (un picior de cupă și un bol poziționate în zona umărului stâng). M5 avea ca inventar funerar un șirag de mărgelă⁵¹. S-a mai constatat proximitatea unor morminte de vetrele locuințelor, a pereților sau a gropilor de stâlp⁵².

Nu au fost publicate până în prezent analize antropologice detaliate sau date 14C obținute din probe prelevate din resturi scheletice umane. Avem însă de la Zau de Câmpie 4 date 14C, din tot atâtea complexe închise⁵³: Ly-8934 (Gr. 57) – 6230 ± 55 BP; Ly-8932 (Gr. 32) – 6185 ± 55 BP; Ly-8933 (Gr. 8a) – 6104 ± 55 BP; Ly-8931 (Gr. 8) 6050 ± 55 BP.

Discuții și concluzii

Cultural-cronologic, numai pentru mormintele de la Tărtăria-Gura Luncii și Limba-Vărăria sunt întrunite toate datele pentru a le atribui purtătorilor culturii Vinča și pentru care în prezent există și analize radiocarbon.

Pe baza modelării datelor radiocarbon de la Miercurea Sibiului-Petriș și Tărtăria-Gura Luncii, faza Vinča A în Transilvania are următoarele valori: Start 5644–5320 cal BC (*mean* 5457 cal BC) și End 5305–4915 cal BC (*mean* 5137 cal BC)⁵⁴. În situl eponim, faza A are distribuția probabilă a valorilor sfârșitului fazei în intervalul 5287–5124 cal BC (*mean* 5210 cal BC), iar faza B în intervalul 5204–4824 cal BC (*mean* 5013 cal BC)⁵⁵.

În situl de la Zau de Câmpie, faza I are distribuția probabilă a valorilor sfârșitului fazei în

intervalul 5245–4992 cal BC (*mean* 5107 cal BC), iar faza III în intervalul 5129–4749 cal BC (*mean* 4949 cal BC)⁵⁶.

De la Limba au fost publicate date radiocarbon pentru depunerile Starčevo-Criș⁵⁷ din punctul *Bordane* (GrN-28112: 6290 ± 50 BP), însă lipseau până în prezent date radiocarbon pentru locuirea vinčiană. Noile date 14C de la Limba-Vărăria ne oferă așadar pentru M1 distribuția probabilă a valorilor sfârșitului fazei în intervalul 5197–4919 cal BC (*median* 5048 cal BC), iar pentru M2 în intervalul 5031–4502 cal BC (*median* 4852 cal BC).

O primă constatare ce rezultă din modelarea datelor se referă la faptul că valorile cronologice obținute fac improbabilă o contemporaneitate între cele două morminte. Comparând apoi aceste date radiometrice cu valorile fazelor A și B din Transilvania și situl eponim, M1 se poate include cel mai timpuriu în faza B, în vreme ce pentru M2 palierul cronologic se deplasează spre fazele C1-C2 ale culturii Vinča⁵⁸. Dacă ne raportăm la contextul arheologic al celor două descoperiri funerare, cel mai probabil datarea prin C14 a M1 poate să furnizeze un *terminus post quem* pentru L1/1998, în timp ce amenajarea mormântului M2 se leagă de o etapă ulterioară dezafectării locuinței de suprafață în discuție.

Constructiv, mormântul de inhumație M2, realizat sub forma unei ciste, formată din fragmente masive de chirpici făcute, are analogii la Petrești-Groapa Galbenă, unde au fost cercetate recent două morminte de inhumație eneolitice (faza Petrești A-B), amenajate în cistă de chirpici⁵⁹.

Inhumarea în interiorul așezării, în imediata apropiere a unor locuințe sau chiar în perimetrul acestora, reprezintă așadar o practică funerară întâlnită la Tărtăria, Miercurea Sibiului, Limba sau Zau de Câmpie. Cu toate că operarea cu un set restrâns de date și descoperiri face ca, în stadiul actual al cercetărilor, identificarea unui anumit comportament funerar să nu fie un proces facil, semnalăm totuși repetativitatea inhumării de copii (*Infans* I–II) și preadulți *intra muros* pentru comunitățile culturii Vinča din Transilvania, fenomen documentat și pentru neoliticul și eneoliticul din spațiul extracarpatic⁶⁰. Problematika existenței necropolelor în arealul civilizației vinčiene rămâne o chestiune deschisă în cercetarea neoliticului din spațiul transilvan.

⁴⁸ Drașovean 2014, 54, Tabel 1.

⁴⁹ Bodea 1997, 737–738, Fig. 2; Lazarovici, Lazarovici 2006, 434.

⁵⁰ Bodea 1997, 737, Fig. 1.

⁵¹ Bodea 1997, 737–738.

⁵² Bodea 1997, 738.

⁵³ C.M. Lazarovici 2006, Fig. 5; Gh. Lazarovici 2009, Fig. 1, 8; Lazarovici, Lazarovici 2006, 431, Fig. IIIe.26; Lazarovici, Lazarovici 2014, Fig. 9

⁵⁴ Drașovean 2014, 40, Fig. 9, 9b–9c.

⁵⁵ Drașovean 2014, Fig. 5, 5b–5c.

⁵⁶ Drașovean 2014, Fig. 8, 8d, 8f.

⁵⁷ Biagi *et alii* 2007, Fig. 6.

⁵⁸ Drașovean 2014, 54, Tabel 1.

⁵⁹ Gligor *et alii* 2013, 68–69, Pl. VII/2, VIII/1, X/1–2, XI/1.

⁶⁰ Kogălniceanu 2008, 102–110.

Acknowledgments

This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS-UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2012-3-0461.

BIBLIOGRAFIE

- Berciu 1966
D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București (1966).
- Berciu 1968
I. Berciu, Importanța complexului neolitic „Lumea Nouă” în lumina noilor săpături (1961–1963). *Apulum* VII, 1 (1968), 53–58.
- Biagi et alii 2007
P. Biagi, B. Gratuze, S. Boucetta, New data on the archaeological obsidians from the Banat and Transylvania (Romania). În: M. Spataro and P. Biagi (eds.), *A Short Walk through the Balkans: the First Farmers of the Carpathian Basin and Adjacent Regions*, Società Preistoria Protostoria Friuli-V.G., Trieste, Quaderno 12 (2007), 129–148.
- Bodea 1997
M. Bodea, Actul de a înmormânta copiii în vatră și lângă vatra locuinței. *ActaMN* 34, I (1997), 735–741.
- Borić 2015
D. Borić, The End of the Vinča World: Modelling the Neolithic to Copper Age Transition and the Notion of Archaeological Culture. În: S. Hansen, P. Raczky, A. Anders, A. Reingruber (eds.), *Neolithic and Copper Age between the Carpathians and the Aegean Sea. Chronologies and Technologies from 6th to 4th Millennium BC*, Verlag Marie Leidorf, Bonn, Archäologie in Eurasien 31 (2015), 157–217.
- Ciută 2015
M. Ciută, Noi precizări cu privire la succesiunea depunerilor neolitice de la Limba-Oarda de Jos (Jud. Alba). *Apulum* LII (2015), 47–83.
- Ciută, Ciută 2015
M. Ciută, B. Ciută, New Considerations About Neolithic Development Habitation in the Archaeological Site Limba – Oarda de Jos (Alba County). *Acta Terrae Septemcastrensis* XIV (2015), 49–83.
- Drașovean 2014
Fl. Drașovean, Despre cronologia relativă și absolută a neoliticului și eneoliticului timpuriu din răsăritul Bazinului Carpatic. O abordare Bayesiană. *Analele Banatului* XXII (2014), 33–67.
- Gligor 2009,
M. Gligor *Așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia-Lumea Nouă în lumina noilor cercetări*. Ed. Mega, Cluj-Napoca (2009).
- Gligor, Băcueț Crișan 2014
M. Gligor, S. Băcueț Crișan, Inhumation versus cremation in Transylvanian Neolithic and Eneolithic. *Studia Antiqua et Archaeologica*, XX (2014), 37–67.
- Gligor et alii 2013
M. Gligor, M. Roșu, C. Șuteu, New Evidence on Burial Practices in Petrești Culture. *MCA* (serie nouă), IX (2013), 67–81.
- Kogălniceanu 2008
R. Kogălniceanu, Child burials in intramural and extramural contexts from the Neolithic and Chalcolithic of Romania: the problem of “inside” and “outside”. În: K. Bacvarov (ed.), *Babies Reborn: Infanti/Child Burial in Pre- and Protohistory*, BAR International Series 1832, Archaeopress, Oxford (2008), 101–111.
- Lazăr 2012
C. Lazăr, *The catalogue of the Neolithic and Eneolithic funerary findings from Romania*. Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște (2012).
- Lazarovici 2006
C. M. Lazarovici, Absolute Chronology of the late Vinča culture in Romania and its role in the development of the Early Copper Age. În: *Homage to Milutin Garašanin*, Belgrad (2006), 277–293.
- Lazarovici 2009
Gh. Lazarovici, The Zau Culture. În: Fl. Drașovean, D. Ciobotaru, M. Maddison (eds.), *Ten Years After: The Neolithic of the Balkans. As Uncovered by the Last Decade of Research*, BHAB, XLIX, Ed. Marineasca, Timișoara (2009), 179–217.
- Lazarovici 2014
Gh. Lazarovici, Cronologia absolută, relativă și evoluția culturii Zau. În: S. Colesniuc, *Cultura Zau*, Ex Ponto, Constanța (2014), 15–32.
- Lazarovici, Merlini 2005
Gh. Lazarovici, M. Merlini, New archaeological data referring to Tărtăria tablets. *Documenta Praehistorica* XXXII (2005), 205–219.
- Lazarovici, Lazarovici 2006
C. M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, *Arhitectura neoliticului și epocii cuprului din România. (I) Neoliticul*. Ed. Trinitas, Iași (2006).
- Lazarovici, Lazarovici 2014
Gh. Lazarovici, C. M. Lazarovici, Corelations and new observations regarding absolute and relative chronology based on Banat and Transylvania researches. În: W. Schier, Fl. Drașovean (eds.), *The Neolithic and Eneolithic in South-east Europe. New Approaches to dating and cultural Dynamics in the 6th to 4th Millenium BC*, Verlag Marie Leidorf, Rahden/Westf., Prähistorische Archäologie in Südosteurop 28 (2014), 113–127

- Lazarovici *et alii* 2011
 Gh. Lazarovici, C. M. Lazarovici, M. Merlini, *Tărtăria and the sacred tablets*, Ed. Mega, Cluj-Napoca (2011).
- Luca *et alii* 2011
 S. A. Luca, C. Beldiman, D. Diaconescu, Fl. Dumitrescu-Chioar, Gh. Natea, Fl. M. Nițu, A. Tudorie,
 G. El Susi, A. Rusu, C. Suciu, „Miercurea Sibiului, Jud. Sibiu. Punct: Petriș. Campania 2010”. *CCA* (2011), 87–89.
- Merlini, Lazarovici 2008
 M. Merlini, Gh. Lazarovici, Settling discovery circumstances, dating and utilization of the Tărtăria tablets. *Acta Terrae Septemcastrensis* VII (2008), 111–195.
- Paul *et alii* 2002
 I. Paul, M. Ciută, C. Florescu, P. Mazăre, M. Gligor, B. Daisa, M. Breazu, C. Șuteu, „Limba, Jud. Alba. Punct: Vărăria. Campania 2001”. *CCA* (2002), 517–518.
- RepAlba 1995
Repertoriul arheologic al județului Alba, BMA, II (1995).
- Roșu, Gligor 2011
 M. Roșu, M. Gligor, Contribuții la studiul antropologic al comunităților neolitice din bazinul Mureșului mijlociu. *Annales Universitatis Apulensis*, Series Historica 15, 1 (2011), 345–350.
- Suciu 2009
 C. Suciu, *Cultura Vinča în Transilvania*, Bibliotheca Brukenthal, XLIV, Ed. Altip, Alba Iulia (2009)
- Vlassa 1963
 Vlassa 1963
 N. Vlassa, Chronology of the Neolithic in Transylvania in the Light of the Tartaria settlements stratigraphy. *Dacia* VII (1963), 485–494.
- Vlassa 1976
 N. Vlassa, Probleme ale cronologiei neoliticului mijlociu în lumina stratigrafiei așezării de la Tărtăria. În: *Neoliticul Transilvaniei*, BMN, III, Cluj-Napoca (1976), 28–43.